

TONGAN.JEALOUSY.2013

Meheka' mo e Kē

Ko e anga totonu pē ka 'asi mai ha meheka, fakavahavaha'a pe loto mamahi mei' he fānau' 'o ka fā'ele'i mai ha pēpē fo'ou. Kā 'e lava 'e he mātu'a' 'o tokoni'i 'a e fānau ke nau lava 'o matali ha hoko 'a e me'a' ni.

Pēpē fo'ou'

'Oku 'i ai 'a e fānau 'e ni'ihi 'e liliu 'a 'enau tō'onga 'i ha fanau'i mai ha pēpē fo'ou. Ko e ni'ihi te nau 'ita lahi, ni'ihi 'e liliu 'enau tō'onga 'o hangē ha fanga ki'i valevale' pea ni'ihi te nau tali lelei mo 'ofa'i 'a e pēpē kuo toki fanau'i mai'.

'Oku totonu ke 'oua 'e fai ha ofo 'i he tō'onga ko'eni 'a e fānau' kae tautefito kapau ko ia tokotaha pē 'a e fānau iiki he fāmili'. 'E ala ke ne pehē 'e hiki mei ai 'a e 'ofa 'a 'ene ongo mātu'a' pe 'e fakali'eli'aki ia koe'uhi ko e pēpē fo'ou.

Koia ai ko e teuaki ko ia ki he fā'ele' ko e me'a ke fai fakataha 'o kau mai ki ai mo e fānau iiki'. Pea te nau 'ilo mo ongo'i 'oku 'ikai ke li'aki pe ta'etokanga'i kinautolu.

“Ko ho'o ngaahi tō'onga kiate kinautolu', ko 'enau tō'onga ia 'e fai atu kia koe' pea mo nau takitaha fai 'ia kinautolu'”

Teu ki he 'aho fā'ele'

- Kamata ke fai ha talanoa ki he pēpē fo'ou' ha lau māhina kimu'a 'o tautefito ki he'ene kamata ke 'asi 'oku' ke fo'ikete'.
- Tali totonu 'a e ngaahi fehu'i'.
- 'Eke ange ki he fānau' pe koe hā ha'anau lau ki ha hingoa 'o e pēpē fo'ou' pea mo e ngaahi me'a ke fakatau mai ma'a pēpee'.
- Kapau 'e 'i ai ha ngaahi liliu lahi ke fai pea fai 'eni kimu'a he fā'ele' 'o hangē ko hano hiki ia mei' he mohenga pēpee' ki ha mohenga 'e taha pe ko hono hiki ki ha loki kehe.
- Fakamatala ke ne 'ilo 'a e feitu'u 'e fā'ele'i ai 'a e pēpē fo'ou' pea 'e ala te ke tokoto 'i falemahaki ai ha ngaahi 'aho.

“I he 'eku fakahake 'a pēpē, na'a' ku toe fakahake ai pē foki mo Joe”

“Na’a mau kau kotoa he teu ‘o e fā’ele’i mai ‘o pēpee’. Na’a’ ku hiki atu ha sea mā’olunga ki he ve’e tepile ‘oku fai ai ‘a e fetongi napikeni pea mau fa’o foki ‘a e vala fo’ou ‘o e pēpee’ he toloa’. Na’e lahi hono lau e ngaahi tohi fekau’aki mo e fā’ele’i mai ha pēpē fo’ou’ pea na’e ‘oange ki ai ke ne ki’i fua he fuofua ‘aho na’e fā’ele’i ai.”

“Feinga ke hiki atu ‘a ho’o tama lahi’ mei’ he mohenga pēpee’ (cot) kimu’a pea ke toki fā’ele’”

‘I hono fā’ele’i mai ‘o e pēpē fo’ou’

- Vakai na’a sai ange ke ke fakatokoto ‘a e pēpē fo’ou’ ‘i hono mohenga’, ‘o ‘oua te ke fua ‘i he taimi ‘oku ‘a’ahi atu ai ‘a e toenga ‘o e fānau’ kia koe’.
- ‘Oange ke nau fua ‘a e pēpee’ he faingamālie vave taha’ pea’ ke faitaa’i kinautolu mo pēpē.
- ‘I he ‘atā mei falemahaki’, fakakau atu kinautolu ‘i hono tokanga’i ‘a pēpee’ ‘aki ha’anau tokoni atu ki hono kaukau’i, holoholo mātu’u mo e alā me’a pehē – pea ‘oua na’a fakamālohi’i ke nau fai ia kapau ‘oku ‘ikai ke nau loto ki ai.
- ‘E ala fiema’u ‘e ho’o tama’ ke ‘oange ha’ane pēpē tamapua ke ne tokanga’i lolotonga ‘a ho’o tokanga’i e pēpē fo’ou’.
- ‘Eke ange ke nau fakahā atu pe koe hā ‘a e teunga ke tui ‘e pēpee’ (faingofua ange ke fili mei’ ha me’a pē ‘e 2 – “kofu lanu engeenga’ pe lanu pulu”).
- Vahe’i ha taimi makehe ke ke feohi ai mo ho’o fānau ‘oku lalahi ange’, ‘e lava pē ke ke lau ha tohi talanoa ma’a kinautolu pe ko ha’a mou talanoa ki ha me’a pē ‘o hangē ko ha polokalama televisone.
- Kapau ‘e ‘asi mai ‘oku nau ‘ita pe fehi’a ‘ia pēpē ‘o feinga ke fakalavea’i, ‘oku tonu ke fai ha talanoa fekau’aki mo ia. ‘Eke pe ‘oku nau meheka pe ‘ita pea fakahā ange ‘oku ‘ikai hano kovi ka ‘oku ‘ikai totonu ke fakalavea’i ‘a pēpē.
- Fakamatala ange ‘a e taimi na’a’ ke fā’ele’i ai kinautolu’ pea mo e taimi na’a nau kei si’i hake ai’. ‘Ohake honau ngaahi tā he’enu kei valevale’ ke mou sio ai.

‘Oku mahu’inga ke fakakau atu ‘a e fānau iiki’ kotoa he teuteu’ pea ke nau ‘ilo’i ‘oku fakamahu’inga’i ‘enu kau ki ai.

S.K.I.P

skip.org.nz

facebook.com/SKIPcommunity

Ko e kē

‘Oku kē ‘a e kau tautehina kotoa pē, ‘o tu’olahi e ni’ihi pea si’i pē ‘a e fai ‘eni ‘e ha ni’ihi. Pea ‘e hangē pē ko honau ngaahi ‘ulungaanga’ kotoa, ‘oku totonu ke fakamahino hono ngātanga’ na’a fu’u tōtu’a. ‘Oku fa’a fai ‘a e kē ‘a e fānau’ koe’uhi’ ‘oku nau hela’ia, fiekaia pe pipiko’ia pe ko ha feinga ke fai ange ha tokanga ki ai. ‘E hoko foki ha kē ‘o kapau te nau sio ‘e feinga ‘ave pe ala ange ha taha ki ha’anau me’a. ‘Oku te’eki ai ke nau poto mo ‘ilo ‘a e me’a totonu ke fai’ ‘o ka hoko ‘eni, pea ‘e fiema’u ke ako’i ke nau ‘ilo ‘a e founa totonu’. ‘E tokoni ‘a e mātu’a’ ke ako’i ke mahino mo fakahoko lelei honau loto’ pea mo veteange ha ngaahi faingata’a’ia.

“Oku lahi e taimi ‘a ‘eku ta’ofi e kē ‘a ‘eku ongo tamaiki tangata’. Pea ‘oku ou fakamavahe’i ke na va’inga mākehekehe he taimi lahi. Ka fiema’u ‘e Alex ke va’inga tokotaha pea teu ‘aa’i ‘a e matapā ki hono loki’ ke ‘oua ‘e hū atu ‘a e si’i ai’ ‘o veuki ‘ene me’a va’inga’; ‘oku ou ako’i ke ne ‘oange ha me’ava’inga ma’a hono tehina’ ke ne va’inga ‘aki kae ‘oua te ne tuli mo teke ke mama’o.”

“Oku tonu ke mahino ko e ‘ita’ ko e me’a pē ia kuopau ke hoko – kā ke toe lelei ange ‘a e me’a ke fai ‘e he mātu’a’ ‘i ha’ane hoko”

“Kapau ‘oku nau kē pea tukuatu ke vakai’i pe te nau lava pē ke nau toe fakalelei”

S . k . I . P

skip.org.nz
facebook.com/SKIPcommunity

Ngaahi fokotu'u fakakaukau

- Kapau 'e fai ha'ana kē pea' ke 'alu ki ha loki kehe 'o tukuange' ke sio pe 'e lava pē ke na fakalelei. Kapau na'e lava 'ona fakalelei 'ia kinaua pē, pea' ke fakamahino ange 'oku sai 'ena lava 'o fai pehee'.
- Vakai pe 'oku nau pipiko'ia, hela'ia pe fiekaia. 'Oange ke nau fai ha me'a ke nau hanganoa ai.
- 'E sai kapau 'e ma'u ha faingamālie ke ke tokanga taautaha ia kia kinautolu koe'uhi ke 'oua te nau fesiosiofaki ma'u pē. 'Ai ke potupotu-mālie hono fakahihiki'i kinautolu' hono kotoa.
- Fakamavahe'i 'a e ngaahi me'a va'inga 'oku nau manako taautaha ai' ke nau takitaha tauhi pē ia. 'Oku 'ikai kovi hano 'oange ha me'ava'inga 'oku makehe ke tauhi 'e he tama lahi' na'a maumau'i ia 'e he si'i.
- Fakasio ma'u pē ha ngaahi founa fo'ou mo fakapotopoto ange ke fai 'aki 'a ho'o ngaahi fakatonutonu'. Ka fai ha kē he kala tā-valivali' pea fekau ke na takitaha fili ha fo'i kala 'e 3 ke na nonga ai 'o 'oua 'e faka'eke pe ko hai na'a' ne fakatupu 'a e kee'.
- 'Oua 'e fakatotolo'i pe ko hai na'a' ne fakatupu 'a e kee'. 'Eke ange pe 'oku' na 'ilo ha founa ke vete 'aki 'a 'ena fefaikehekehe'aki'.
- Fakamavahe'i kae 'oua 'e tautea'i' 'o pehē ni – fekau 'a e taha ke 'alu 'o va'inga tokotaha pē ia pea ko e tokotaha ke tokoni atu ha me'a ke mo fai.
- 'Oua 'e fakatatau 'a ho'o fānau' pe vikia ha taha kae tukuhifo ha taha. Feinga ke nau 'ilo 'oku' ke 'ofeina mo pelepele'i takitaha kinautolu.
- 'Oua 'e fekau'i ke nau "vahevahe" ha me'a. Talaange, "ko e taimi 'eni 'o hai."

S.K.I.P

skip.org.nz

facebook.com/SKIPcommunity

‘Oku pou pou’i ‘e he Skip ‘a e mātu’a’ mo e kau tauhifānau’ ke nau lava ‘o ohi lelei hake ‘a ‘enau fānau’.

‘E toe ma’u atu ha ngaahi fakamatala mei’ he uepisaiti:

www.skip.org.nz

‘Imeili: info@skip.org.nz pe telefoni 04 916 3300

‘E ma’u atu mo e ngaahi fakamatala ki he pou pou mo e tokoni ki he mātu’a’ mei’ he uepisaiti www.familyservices.govt.nz/directory

S . k . I . P

skip.org.nz
facebook.com/SKIPcommunity